The Peculiarities of Forming Value Attitude to Another Person in Teenagers of Boarding Schools

Filonenko Lesia

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1969-8387>

Postgraduate student

Vinnitsia Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Abstract

The article discusses peculiarities of the formation of value attitude to a person in teenagers of orphan boarding schools.

The study of peculiarities of the formation of value attitude to a person in teenagers of comprehensive orphan boarding schools demands taking into account two factor groups which directly influence this process.

To the first group, the author refers the following: sensitivity of early teens to the formation of value attitude to a person; the potential of after class activities of comprehensive orphan boarding schools to form value attitude to a person (the possibility to make a focused effort to form value attitude to a person; to have a timely diagnosis of the degree of the formation of value attitude to a person; a continuous communication between students and their pedagogues, it creates possibilities of humanising academic process, which in its turn, demands encouraging the formation of humanistic focus of a personality, satisfying the needs of teenagers in their making a free choice of activities; students involving in a humanistic activity which can enrich the experience of moral conduct).

The second group of factors greatly complicate the process of the formation of value attitude to a person in teenagers of comprehensive orphan boarding schools. They are social orphanage; peculiarities of organisational and pedagogical functioning of comprehensive orphan schools (excessive oversight of boarders' life activities; the forced adaptation to a big number of peers; the decrease of intimacy and trust in the communication; excessive oversight and step-by-step control; the prevalence of authoritative pedagogy); the specifics of the contingent of boarders (the presence of deprivation syndrome; difficulties in communicating with people who are around; the loss of empathy; the dominance of rent moods in relations with adults; the rivalry in relations with peers; the manifestation of contempt, rudeness, aggression towards younger and weaker girls and boys; inability and reluctance to work in a team, to do something for the sake of others).

Key words: a value attitude to a person, the formation of a value attitude to a person, teenagers, a comprehensive orphan boarding school, an after class activity.

Актуальність дослідження. Загострення політичних, економічних суперечностей призвели до зміни життєвих цінностей та ідеалів, що виявляється у прояві жорстокості та лицемірства у людських взаєминах. За таких обставин актуалізується необхідність формування у молодого покоління ціннісного ставлення до іншої людини.

Зазначена проблема є особливо актуальною для учнів шкіл-інтернатів, оскільки більшість з них – це педагогічно занедбані діти, для яких характерними є схильність до нервових зривів, підвищена вразливість, наявність деприваційного синдрому, недовіра до дорослих, почуття самотності, зниження емпатії.

Різні аспекти проблеми формування ціннісного ставлення до іншої людини знайшли відображення в працях психологів (І. Беха, І. Дубровіної, С. Максименка, В. Мухіної, В. М'ясищева, Д. Фельдштейна та інших); учених-педагогів (Ш. Амонашвілі, І. Білецької, І. Зязюна, Л. Канішевської, Г. Кирмач, О. Коберника, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, О. Третьак та інших). Водночас поза увагою дослідників залишилася складна та різноаспектна проблема формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків шкіл-інтернатів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу уточнити сутність поняття *«ціннісне ставлення до іншої людини»*, як інтегроване новоутворення, яке визначається гуманістичною етикою і мораллю та базується на таких моральних цінностях, як повага гідності, рівноправ'я, доброзичливість, вираженість, самодостатність, готовність до конструктивного діалогу та *«формування цінності іншої людини»* як спеціально організований виховний процес, який визначає ставлення до іншої людини як найвищої цінності, суб'єкта життя, спрямований на поєднання знань про такі моральні цінності, як повага гідності, рівноправ'я, доброзичливість, вираженість, самодостатність, готовність до конструктивного діалогу, уявлень про способи їх вияву та уміння керуватися ними у власній діяльності [8; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 16].

Аналіз наукових джерел із проблеми дослідження дозволив нам визначити особливості формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків шкіл-інтернатів.

Підлітковий вік є сенситивним щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини, оскільки типовими особливостями сучасного підлітка є такі: вибірковість в оцінці якостей іншої людини (фетишизація таких якостей, які найбільше імпонують підлітку); потреба в інтимно-особистісному спілкуванні зі значущими ровесниками [1, с. 82–83]; інтенсивний розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфери; закладаються основи свідомої поведінки, окреслюється загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних настановлень [6; 7].

Однак, у підлітків спостерігаються викривлення у моральній сфері, хибні уявлення про моральні цінності та вияв ціннісного ставлення до іншої людини, які є причиною аморальної поведінки чи негідних вчинків. «У зв'язку з недостатньо

розвиненою вольовою сферою, такі підлітки не вміють стримувати себе, керувати емоціями, настроєм, контролювати поведінку, легко піддаються негативному впливові» [10, с. 225].

Досліджуваний нами контингент підлітків є вихованцями загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Вивчаючи проблеми виховної роботи в закладах інтернатного типу, дослідниця Л. Канішевська обґрунтовує головні завдання загальноосвітніх шкіл-інтернатів, а саме: забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; забезпечення всебічного розвитку, фізичного, соціального та психічного здоров'я вихованців; створення умов, сприятливих для проживання дітей, їх навчання і виховання; засвоєння освітніх програм, навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства і держави; забезпечення соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації та соціальної адаптації вихованців; забезпечення охорони і зміцнення здоров'я дітей; підготовка вихованців до майбутнього самостійного життя [2, с. 80–81]; «...створення умов, які б забезпечили вихованцям повноцінну участь у всіх сферах соціальних відносин; формування в учнів соціальних навичок; допомога вихованцям в особистісному та професійному самовизначенні» [3, с. 116].

Особливостями підготовки учнів шкіл-інтернатів до самостійного життя є: специфіка контингенту; соціальне сирітство, особливості організації життєдіяльності вихованців шкіл-інтернатів: заорганізованість життєдіяльності школярів, наслідками якої є орієнтація поведінки вихованців на тотальний контроль з боку педагогів; відсутність індивідуального підходу до дитини, гіперопіка школярів; недостатні можливості щодо формування соціальної відповідальності учнів; обмеження соціального простору, наслідками якого є: вимушена адаптація до великої кількості однолітків, труднощі спілкування тощо; організаційно-педагогічні проблеми функціонування шкіл-інтернатів [5, с. 293–299]; недоліки освітнього процесу загальноосвітньої школи-інтернату, що заважають ефективному досягненню завдань виховання соціальної зрілості школярів; формальні вимоги для всіх учнів поза диференціацією їхніх здібностей та інтересів [4, с. 213–220].

Дослідження особливостей формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків загальноосвітніх шкіл-інтернатів вимагає врахування двох груп чинників, які безпосередньо впливають на цей процес.

До першої групи чинників відносяться наступні: сенситивність підліткового віку щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини (типovими особливостями сучасного підлітка є: вибірковість в оцінці якостей іншої людини; інтенсивний розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфери; потреба в інтимно-особистісному спілкуванні зі значущими ровесниками; загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних настановлень; формування знань, уявлень щодо інших людей та стиль спілкування з ними); потенціал позаурочної діяльності загальноосвітніх шкіл-інтернатів у формуванні ціннісного ставлення до іншої людини (можливість проводити цілеспрямовану роботу з формування ціннісного ставлення до іншої людини; здійснення своєчасної діагностики рівнів сформованості ціннісного ставлення до іншої людини; тривале спілкування між вихованцями і педагогами, завдяки якому створюються можливості для гуманізації освітнього процесу, що вимагає сприяння формуванню гуманістичної спрямованості особистості, задоволенні потреб підлітків у вільному виборі видів діяльності; залучення учнів до гуманістично спрямованої діяльності, яка сприяє збагаченню досвіду моральної поведінки).

Друга група чинників, що значно ускладнює процес формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків загальноосвітніх шкіл-інтернатів: соціальне сирітство; особливості організаційно-педагогічного функціонування загальноосвітніх шкіл-інтернатів (заорганізованість життєдіяльності вихованців; вимушена адаптація до великої кількості однолітків; зниження інтимності та довірливості у спілкуванні; надмірна опіка й покроковий контроль; превалювання авторитарної педагогіки); специфіка контингенту вихованців (наявність деприваційного синдрому; труднощі у спілкуванні з оточуючими; зниження емпатії; переважання рентних настроїв у стосунках з дорослими; суперництво у стосунках з ровесниками; вияв зневаги, грубості, агресії у ставленні до молодших і слабших; невміння і небажання працювати в колективі, робити щось заради інших).

Висновки. Отже, в даній статті визначено особливості формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків загальноосвітніх шкіл-інтернатів, а саме:

специфіка контингенту вихованців; сенситивність підліткового віку щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини; використання потенціалу позаурочної діяльності; особливості організаційно-педагогічного функціонування шкіл-інтернатів.

Зазначимо, що аналіз проблеми формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків шкіл-інтернатів потребує подальшого й різнопланового дослідження, зокрема, здійснення спеціальної підготовки педагогів шкіл-інтернатів із питань формування ціннісного ставлення до іншої людини.

References

1. Bulakh I. S. *Psykhologia osobystisnoho zrostannia pidlitka : monohrafiia*. [The psychology of a teenager's personal growth] Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, 2003. 340p.
2. Kanishevs`ka L. V. *Vy`xovannya social`noyi zrilosti starshoklasny`kiv zagal`noosvitnix shkil-internativ u pozaurochnij diyal`nosti* : [monography] [Educating social maturity in students of high school-orphanages in after class activity] Kyiv: KhmZNz, 2011. – 368 p.
3. Kanishevs`ka L. V. *Orhanizatsiia sotsialno-kulturnoi diialnosti starshoklasnykiv z formuvannia sotsialnoho dosvidu*. [The organisation of social and cultural activities for senior students in order to form their social experience] Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats. Kirovohrad : TOV "Imeks-LTD", 2010. Issue 14. Book 1. P. 116–124.
4. Kanishevs`ka L. V. *Doslidzhennia problemy vykhovannia sotsialnoi zrilosti starshoklasnykiv shkil-internativ*. [The research of the problem of fostering social maturity in senior students of orphan boarding schools] Pedagogichnyi almanakh : zb. nauk. prats. Kherson KVNZ "Khersonska akademiia neperervnoi osvity", 2012. Issue 16. P. 213–220.
5. Kanishevska L. V. *Doslidzhennia problemy pidhotovky starshoklasnykiv shkil-internativ do samostiinoho zhyttia*. [The research of the problem of preparing senior students of orphan boarding schools to their own life] Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats. Kirovohrad: Imeks – LTD, 2013. Issue 17. Book 1. P. 293–299.
6. Kon I. S. *Psihologua rannei y`nosti*: [The psychology of early youth.] [kniga dlia y`chitelia] Moskva: Prosvezhenie, 1989. 254, [1] p.
7. Pet`ko L. V. *Stymuliuvannia tvorchykh zdibnostei pidlitkiv zasobamy vtilennia obrazu kazkovoho personazhu* [Stimulating of teens'creativity abilities in view of embodiment the image fairy-tale character's]. *Lialka yak znak, obraz, funktsiia*: Mater. vseukr. nauk.-prakt. konf. "Druhi Marka Hrushevskoho chytannia" / za red. O.S.Naidena. – Kyiv : VD "Stylos", 2010. – P. 200–204.
8. Pet`ko L.V. *Tury`zm – sprava zaxoplyuyucha* [Tourism is a fascinating matter]. *Rad. shkola*. – 1990. – No 11. – P. 25–29.

9. Pet'ko L.V., Verezij V.F. *Pidlitok u riznovikovomu zagoni* [Teenager in different age group]. Kyiv: Rad. shkola. 1989. No. 11. P. 6–12.

10. Savchyn M. V., Vasylenko, L. P. *Vikova psykholohiia: navchalnyi posibnyk*. [Age psychology: a textbook] Kyiv: Akademvydav.. 2011. 368 s.

11. Shkolna M. S. *Retrospektyvnyi analiz problemy vykhovannia sotsialnoi zrilosti molodi* [Retrospective analysis of problem in upbringing of young people's social maturity]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofii»*. Kyiv: Milenium, 2017. Issue. 259. P. 294–298.

12. Dmytrenko Christina, Pet'ko Lyudmila. Culture Values and Modern Society. «*Bydeshteto vprosi ot sveta na naukata – 2013*»: Tr. za 9 Mezhdunar.nauchna praktichna konf., 17–25 dekemvri 2013 ; red. Milko Todorov Petko. Vol. 28. Psihologija i sociologija, 2013. Sofija : «BjalGRAD-BG» OOD. P. 68–69.

13. Kanishevska Liubov. The formation of the immunity to the use of psychoactive substances in senior teenagers as the tendency of the formation of life safety // Topical issues of education: Collective monograph. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 232–250.

14. Kanishevska L. V., Stadnik N. V. Theoretical aspects of the concept «responsibility» in works by foreign researchers. *Perspectives of research and development: Collection of scientific articles*. SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 129–131.

15. Pet'ko Lyudmila. The “Case Study” Method as Means of Formation of a Professionally Oriented Foreign Language Teaching Environment in University Conditions. *Intellectual Archive*. – 2015. – Volume 4. – No. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto: Shiny Word Corp. – PP. 48–65. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974>

16. Ternopil'ska V. I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.

17. Shkolna Maria. Pedagogical conditions for upbringing social maturity of students' agricultural colleges. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2017. September/October. Vol. 6. No. 5. PP. 79–85.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК: 37.018.32 - 057. 87:17.022.1:316.454-043.83

Філоненко Леся. Особливості формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків шкіл-інтернатів.

У статті теоретично обґрунтовано особливості формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків шкіл-інтернатів, а саме: специфіка контингенту вихованців (наявність деприваційного синдрому; труднощі у спілкуванні з оточуючими; зниження емпатії; переважання рентних настроїв у стосунках з дорослими; суперництво у стосунках з ровесниками; вияв зневаги, грубості, агресії у ставленні до молодших і слабших; невміння і небажання працювати в колективі, робити щось заради інших);

сенситивність підліткового віку щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини; використання потенціалу позаурочної діяльності; особливості організаційно-педагогічного функціонування шкіл-інтернатів.

Ключові слова: ціннісне ставлення до іншої людини, формування ціннісного ставлення до іншої людини, підлітки, загальноосвітня школа-інтернат, позаурочна діяльність.

Филоненко Леся. Особенности формирования ценностного отношения к другому человеку у подростков школ-интернатов.

В статье теоретически обоснованы особенности формирования ценностного отношения к другому человеку у подростков школ-интернатов, а именно: специфика контингента воспитанников (наличие депривационного синдрома; трудности в общении с окружающими; снижение эмпатии; преобладание рентных настроений в отношениях со взрослыми; соперничество в отношениях со сверстниками; проявление пренебрежения, грубости, агрессии в отношении к младшим и слабым; неумение и нежелание работать в коллективе, делать что-то ради других); сензитивность подросткового возраста по отношению к формированию ценностного отношения к другому человеку; использование потенциала внеурочной деятельности; особенности организационно-педагогического функционирования школ-интернатов.

Ключевые слова: ценностное отношение к другому человеку, формирование ценностного отношения к другому человеку, подростки, общеобразовательная школа-интернат, внеурочная деятельность.

Література

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.
2. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: монографія. Київ: ХмЦНЦ, 2011. 368 с.
3. Канішевська Л. В. Організація соціально-культурної діяльності старшокласників з формування соціального досвіду. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2010. Вип. 14. Кн. 1. С. 116–124.
4. Канішевська Л. В. Дослідження проблеми виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. Вип. 16. С. 213–220.
5. Канішевська Л. В. Дослідження проблеми підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до самостійного життя. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. Вип. 17, Кн. 1. С. 293–299.
6. Кон И. С. Психология ранней юности: [книга для учителя] М.: Просвещение, 1989. 254, [1] с.
7. Петько Л. В. Стимулювання творчих здібностей підлітків засобами втілення образу казкового персонажу // *Лялька як знак, образ, функція*: М-ли Всеукр. наук.-практ.-конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред.. О.С Найдена. – К.: ВД. СтилоС, 2010. – С. 200–204. URL <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7887>

8. Петько Л. В. Туризм – справа захоплююча. *Рад. школа*. – 1990. – № 11. – С. 25–29. URL <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7866>
9. Петько Л.В., Вережій В.Ф. Підліток у різновіковому загоні. *Радянська школа*. Київ 1989. № 11. С. 6–12. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7865>
10. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав.. 2011. 368 с.
11. Школьна М. С. Ретроспективний аналіз проблеми виховання соціальної зрілості молоді. *Науковий вісник Національного ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»*. – К. : Міленіум, 2017. – Вип. 259. – С. 294–298.
12. Dmytrenko Christina, Pet'ko Lyudmila. Culture Values and Modern Society. «Бъдещето въпроси от света на науката – 2013»: Тр. за 9 Междунар.научна практична конф., 17–25 декември 2013 ; ред. Милко Тодоров Петко. – Т. 28. Психология и социология, 2013. – София : «БялГРАД-БГ» ООД. – С. 68–69. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10531>
13. Kanishevskia Liubov. The formation of the immunity to the use of psychoactive substances in senior teenagers as the tendency of the formation of life safety // Topical issues of education: Collective monograph. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 232–250.
14. Kanishevskia L. V., Stadnik N. V. Theoretical aspects of the concept «responsibility» in works by foreign researchers. *Perspectives of research and development: Collection of scientific articles*. SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 129–131.
15. Pet'ko Lyudmila. The "Case Study" Method as Means of Formation of a Professionally Oriented Foreign Language Teaching Environment in University Conditions [Метод ситуаційного аналізу («case study» method) як засіб формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету]. *Intellectual Archive*. – 2015. – Volume 4. – No. 4 (July). Series "Education & Pedagogy". – Toronto : Shiny Word Corp. – PP. 48–65. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974>
16. Ternopilska V. I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.
17. Shkolna Maria. Pedagogical conditions for upbringing social maturity of students' agricultural colleges. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2017. September/October. Vol. 6. No. 5. PP. 79–85.